

ΡΕΝΑΝ, ΤΑΙΝ ΚΑΙ ΜΙΣΕΛΕ

Αιτιολογῶν τὴν εἰς ἓν τόμον συνένωσιν τῶν διατριβῶν του περὶ τῶν τριῶν τούτων συγγραφέων¹, ὁ κ. Monod λέγει εἰς τὸ προοίμιόν του ὅτι, καίτοι μὴ ὑποτιμῶν τοὺς ἄλλους συγχρόνους ιστοριογράφους τῆς Γαλλίας, θεωρεῖ ὅμως τοὺς τρεῖς τούτους ὡς ἐξασκήσαντας ἰδίως τὴν μεγαλειτέραν καὶ γενικότεραν δρᾶσιν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς των.

Ἄλλα τοῦτο καὶ μόνον δὲν εἶναι ἀρκούτα ἐξηγήσεις τῆς ἐν λόγῳ δημοσιεύσεως. Ὁ κ. Monod ἐγνώρισεν ἐκ τοῦ πλησίον, ἠγάπησε καὶ ἐξετίμησε τοὺς τρεῖς τούτους μεγάλους συγγραφεῖς. Ὁ βίος των συνδέεται πρὸς τὴν διάπλασιν τῆς διανοίας του, ὁ δὲ θάνατός των ἐλύπησε καίριως τὴν ψυχὴν του. Διὰ τοῦτο ἔγραψε περὶ αὐτῶν. Ἐγραψε δὲ μετὰ συγκινήσεως καὶ ἀγάπης, χωρὶς διὰ τοῦτο νὰ ἐπηρεασθῆ εἰς τὰς κρίσεις του ὡς φιλόσοφος ἢ ιστορικός, χωρὶς νὰ ὑποκρύψῃ ἢ διαστρέψῃ τὰς περὶ τῶν ἔργων των ἰδέας του χάριν τῆς φιλίας τὴν ὁποίαν ἔτρεφε πρὸς τὰ ἄτομά των. Ἄλλ' ὅμως τῆς φιλίας τὸ αἶσθημα διαλάμπει εἰς ἐκάστην τοῦ βιβλίου σελίδα, μεταδίδεται δὲ εἰς τὸν τερπόμενον ἀναγνώστην ἡ θέρη τῆς ὁποίας ἐνεφορεῖτο ἡ καρδιά τοῦ γράψαντος. Ἡ θέρη αὕτη εἶναι τὸσον μάλλον καταφανής, καθόσον αἱ τρεῖς πραγματεῖαι ἐγράφησαν ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον ἐκάστου τῶν τριῶν ἱστορουμένων ἀνδρῶν, ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ προσφάτου πένθους των. Δὲν συνδέονται πρὸς ἀλλήλας εἰμὴ μόνον διὰ τοῦ χαρακτήρος τοῦ ἱστοροῦντος. Διαφαίνονται καὶ εἰς τὰς τρεῖς ἐξ ἴσου ἡ ἀγαθότης, ἡ εὐθύτης, ἡ εὐκρίνεια καὶ ἡ πολυμαθεία του, μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ βιβλίου δὲν κατέχεται τις ὑπὸ συμπαθῶν ἐντυπώσεων περὶ μόνων τοῦ Ρενάν, τοῦ Ταιν καὶ τοῦ Μισελέ, ἀλλ' ἐπίσης καὶ περὶ τοῦ κ. Monod.

Αἱ διατριβαὶ αὗται εἶναι μάλλον συνοπτικαὶ ἀναλύσεις τῶν ἔργων τῶν τριῶν περιωνύμων συγγραφέων ἢ βιογραφίαι των. Ἄλλ' ἡ διεξιζὶς τῆς διανοητικῆς μορφώσεως καὶ δράσεως ἐκάστου αὐτῶν σχετίζεται πρὸς τὰς περιπετείας τοῦ βίου του, πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς ψυχῆς του. Πῶς δύναται τις γράφων περὶ τοῦ Ρενάν ν' ἀποσιωπήσῃ τὰ τοῦ κλονισμού τῶν θρησκευτικῶν του πεποιθήσεων καὶ τὴν οικειοθελῆ ἐξοδὸν του ἐκ τοῦ ἱεροδιδασκαλείου, ὅπου προπαρεσκευάζετο διὰ τὸ κληρικὸν στάδιον; Πῶς ἀναλύων τὸ φιλοσοφικὸν σύστημα τοῦ Ταιν,

νὰ χωρίσῃ αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἀτομικὴν ἰδιοφυίαν του; Πῶς νὰ λησμονήσῃ τὴν ταπεινὴν καταγωγὴν τοῦ Michelet, τὴν ἠθικὴν του ἀνύψωσιν καὶ τὴν ἐπιδρασίαν τὴν ὁποίαν τὸ δεύτερον ἰδίως συνοικεῖσιν ἐξήσκησεν ἐπὶ τῆς ζωῆς του; Ἐνδιατριβῶν κυρίως εἰς τὰ τῆς διανοητικῆς των ἐργασίας, ὁ ἐπιδέξιος συγγραφεὺς δι' ὀλίγων ἐντέχνων γραμμῶν ἀπεικονίζει καὶ τὸν ἐσωτερικὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν ἐξωτερικὴν ἐπίσης μορφήν του. Διὰ τῶν συνοπτικῶν σκιαγραφιῶν του ἀποτυπώνει πλήρη, ζωντανὴν καὶ πιστὴν τὴν εἰκόνα τῶν τριῶν ἐνδόξων φίλων του.

Ἐκ τῶν τριῶν οἱ δύο ἦσαν συνομηλίκοι. Ὁ Ρενάν γεννηθεὶς τὸ 1823 ἀπέθανε τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1892. Ὁ Ταιν, κατὰ πέντε ἔτη νεώτερος, ἀπέθανε ὀλίγους μῆνας μετὰ τὸν Ρενάν. Ὁ ταυτοχρονος σχεδὸν θάνατός των ἐστέρησε τὴν Γαλλίαν διπλοῦ διαδήματος, κατὰ τὴν ἐκφρασιν τοῦ κ. Monod. Ὁ Michelet ἀνῆκεν εἰς τὴν προγενεστέραν γενεάν. Ἐγεννήθη τὸ 1798 καὶ ἀπέβίωσε τὸ 1874. Ἄλλ' ὅπως δὴποτε, ἦσαν σύγχρονοι καὶ οἱ τρεῖς. Ὑπέστησαν ἐξ ἴσου τὰ δεινὰ τῆς ἀπορραδῆς διὰ τὴν Γαλλίαν περιόδου τῶν ἐτῶν 1870 καὶ 1871, ἐξ ἴσου δὲ ὑπέστησαν καὶ τὴν πίεσιν τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ναπολέοντος τοῦ Γ' κατὰ τὰ πρῶτα ἰδίως ἔτη τῆς κυριαρχίας του. Οὕτω, ὁ Michelet, καθηγητὴς τῆς ἱστορίας εἰς τὸ Collège de France, ἐπαύθη κατὰ τὸ 1851, — ὁ Taine, διορισθεὶς μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν σπουδῶν του καθηγητὴς εἰς τὸ Λύσειον τοῦ Nevers, ἠρνήθη, μόνος αὐτός ἐκ τῶν συναδελφῶν του, νὰ προσυπογράψῃ ἀναφορὰν ἐκφραζούσαν ὄχι μόνον ἐπιδοκιμασίαν ἀλλὰ καὶ εὐγνωμοσύνην διὰ τὸ πραξικόπημα τοῦ 1851, καὶ κατὰ συνέπειαν ἐστάλη εἰς ἄλλην ὑποδεεστέραν θέσιν. Ὑποβίβασθεὶς καὶ πάλιν μετὰ τινος μῆνας, ἔδωκε τὴν παραίτησίν του καὶ ἰδιώτευσε μέχρι τοῦ 1864, ὅποτε ὠνομάσθη καθηγητὴς τῆς Αἰσθητικῆς καὶ τῆς Ἱστορίας τῆς Καλλιτεχνίας εἰς τὴν σχολὴν τῶν Ὁραίων Τεχνῶν. Ὁ δὲ Ρενάν ὀνομασθεὶς καθηγητὴς τῆς Σημιτικῆς φιλολογίας κατὰ τὸ 1862, ἐπαύθη τὸ ἐπόμενον ἔτος, ἕνεκα τῆς ἐγερθείσης κατακραυγῆς μετὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ Βίου τοῦ Ἰησοῦ. Μόνον κατὰ τὸ 1870, μετὰ τὴν πτώσιν τῆς αὐτοκρατορίας, διωρίσθη ἐκ νέου εἰς τὴν προτέραν ἔδραν του. Ἄλλ' εἴτε κατέχοντες δημοσίας θέσεις, εἴτε ἰδιωτεύοντες, οὐδέποτε ἔπαυσαν καὶ οἱ τρεῖς ἐργαζόμενοι. Αἱ Ἀρχαὶ τοῦ Χριστιανισμού καὶ ἡ Ἱστορία τοῦ Ἰσραὴλ τοῦ Ρενάν, ἡ Ἱστορία τῆς Ἀγγλικῆς φιλολογίας καὶ αἱ Πηγαὶ τῆς συγχρόνου Γαλλίας τοῦ Ταιν, καὶ ἡ Ἱστορία τῆς Γαλλίας τοῦ Μισελέ ἰδοῦσαν ζῶντας τοὺς συγγραφεῖς των καὶ ἐξασφαλιζοῦν τὴν ὑστεροφημίαν των. Παρεκτός τῶν μεγάλων τούτων μνημείων, παρήγαγον καὶ οἱ τρεῖς ἔργα πολλὰ καὶ ποικίλα, μαρτυροῦντα τὴν εὐρύτητα τῶν γνώσεων, τὸ βάθος τῶν σκέψεων ἢ καὶ τὸν πλοῦτον τῆς φαντασίας των. Τὴν γένεσιν, τὴν ἀνάλυσιν καὶ τὴν ἐπίδρασιν ἐκάστου τῶν ἔργων τούτων ἀναγράφει λεπτομερῶς καὶ εὐγλώττως ὁ κ. Monod. Παραπέμποντες τὸν ἀναγνώστην εἰς τὸ ἀξιόλογον βιβλίον του, περιοριζόμεθα εἰς τὴν ἐκείθεν μεταφορὰν τοῦ

¹ Renan, Taine, Michelet, par Gabriel Monod. Paris, C. Leig. 1894.

χαρκτηρισμοῦ ἐκάστου τῶν τριῶν τούτων μεγάλων συγγραφέων.

« Ὅσοι τὸν ἐγνώρισαν, λέγει περὶ τοῦ Ρενάν, » (σελ. 35) ἀδύνατον νὰ τὸν λησμονήσουν. Κατὰ » πρώτην ἔποψιν, ἡ μορφή του οὐδὲν εἶχε τὸ ἐλκυ- » στικόν. Μικρὸς τὸ ἀνάστημα, μὲ κεφαλὴν ὑπερ- » μεγέθη μόλις ἐξέχουσαν τῶν μεγάλων του ὤμων, » δυσκίνητος ὡς ἐκ τοῦ πολλοῦ πάχους, ἐφαίνετο » κατ' ἀρχάς ἄσχημος. Ἄλλ' ἡ πρώτη αὐτῆ ἐντύ- » πωσις ἐξηλείφετο διὰ μιᾶς. Εἰς τὸ εὐρύ του μέ- » τωπον ἐξωγραφίζετο ἡ δύναμις τοῦ νοῦ του, ἡ » ζωὴ καὶ τὸ πνεῦμα ἔλαμπον εἰς τὸ ἡμερον βλέμ- » μα του, καὶ τὸ μείδιμά του ἐμαρτύρει τὴν ἀγα- » θότητα του. Τὸ ἠθὸς του, ἐνθυμίζον ἐτι τὴν » πατρικὴν ἱερώως φιλοφροσύνην, αἱ τρόπον τινὰ » εὐλογεῖσαι εὐτραφεῖς χεῖρες του, ἡ εὐμενὴς ἐπί- » νευσις τῆς κεφαλῆς του ἐξέφραζον πάντοτε εὐ- » προσηγορίαν μαρτυροῦσαν τὴν φυσικὴν του εὐγέν- » νειαν. Ἄλλα πῶς νὰ περιγράψῃ τις τὸ γόητρον » τῆς ὀμιλίας του; Ἀρελῆς τὴν ἐκφρασιν, σχεδὸν » ἀτημέλητος, ἀλλ' ὅμως πάντοτε εἰκονικὸς καὶ » πρωτότυπος, ἐπειθε καὶ κατέθελε τὸν ἀκούοντα. » Χάρις εἰς τὸ θαυμάσιον μνημονικόν του, ἐξέφερον » ἐπὶ παντός ἀντικειμένου ἐπιχειρήματα νέα, ἰδέας » ἰδιοφρούθμους, ἡ δὲ πλουσία του φαντασία ἐποικίλλε » τὸν λόγον δι' ἐκφράσεων ποιητικῶν, διὰ παραλλη- » λισμῶν ἀπροσδοκίτων, ἐνίοτε δὲ καὶ διὰ προβλέ- » ψεων προφητικῶν περὶ τοῦ μέλλοντος. Αἱ ἀφηγήσεις » του ἦσαν πλήρεις χάριτος, πνεύματος καὶ ποιήσεως. » Δὲν ἠγάπα τὰς διενέξεις. Πολλάκις τὸν ἐψέξαν διὰ » τὴν ευκολίαν μὲ τὴν ὁποίαν παρεδέχετο καὶ τὰς » μᾶλλον ἀντιφατικὰς γνώμας. Ἄλλ' ἡ τοιαύτη » συγκατάθεσις πρὸς τὰς ἰδέας τῶν ἄλλων, πηγάζ- » ζουσα ἐξ εὐγενείας ἐνίοτε περιφρονητικῆς, δὲν τὸν » ἐμπόδιζε νὰ ἐπιμένῃ εἰς τὴν ἰδικὴν του γνώμην » ὅτε ἐπρόκειτο περὶ πραγμάτων σπουδαίων ».

Τοιαῦτος ὁ κοινωνικὸς ἄνθρωπος. Ὡς πρὸς τὴν ἀξίαν τοῦ συγγραφέως ὁ κ. Monod συνοψίζει τὰς κρίσεις του διὰ τῶν ἐξῆς, ὅπου ἴσως τινὲς θεωρή- σουν ὅτι ἐπικρατεῖ μετὰ τινος ὑπερβολῆς τὸ αἰ- σθημα τῆς φιλίας.

« Ἐάν τις ἐξετάσῃ, λέγει (σελ. 48), τί τὸ ἰδίως » χαρακτηρίζον τὸν Ρενάν, ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς » ἐξοχωτέρους λογογράφους καὶ φιλοσόφους, θὰ εὕρῃ » ὅτι ἡ ὑπεροχὴ του συνίστατο εἰς τὴν ἰδιόζουσαν » του δεινότητα περὶ τὸ ἐμβαθύνειν εἰς τὰ τῆς » ἱστορίας καὶ τῆς φύσεως ἐν τῇ ἀπέριφῳ ποικιλίᾳ » των. Παρέβαλλον τινὲς τὸν Ρενάν πρὸς τὸν Βολ- » ταῖρον, καθόσον καὶ ἐκεῖνος ἦτο, ὡς ὁ Ρενάν, ὁ » κατ' ἐξοχὴν ἀντιπρόσωπος τῆς ἐποχῆς του. Ἄλλ' » ὁ Βολταῖρος δὲν ἐξισοῦται πρὸς τὸν Ρενάν οὔτε » κατὰ τὴν ἔκτασιν τῶν γνώσεων, οὔτε κατὰ τὴν » πρωτοτυπίαν τῶν ἰδεῶν, οὔτε κατὰ τὸ ὄρος. Τὸν » παρέβαλλον καὶ πρὸς τὸν Goethe, ἀλλ' οὗτος » ἦτο πρὸ παντός ἄλλου ποιητῆς. ὁ δὲ διανοητικὸς » του ὄριζον, καίτοι εὐρύτατος, δὲν ἠδύνατο ὅμως » καθ' ἣν ἐποχὴν εἶναι, νὰ ἔχη τὴν ἔκτασιν τοῦ ὀρί- » ζοντος τοῦ Ρενάν. Ὁ Ρενάν ὑπερέβαλε πάντας » κατὰ τὴν περιεκτικότητά καὶ τὴν καθολικότητα » τοῦ ἐγκυκλίου του ».

Τοιαῦτα περὶ τοῦ Ρενάν. Ὁ δὲ Ταΐν :

« Ἀπλοῦς, σπουδαῖος, ἐργατικός, διήλθε τὸν » βίον μόνως τέρψεις ἔχων τὴν οἰκογένειαν, τὴν φι- » λίαν, τὴν μελέτην καὶ τὸν ἔρωτα τῆς τέχνης καὶ » τῆς φύσεως. Ὁ χαρακτήρ τοῦ ἀνδρὸς συνηρηό- » ζετο καθ' ὁλοκληρίαν πρὸς τὸν τρόπον τοῦ ζῆν... » Ὁ φίλος οὗτος τῆς ἀληθείας, ἦτο ἀληθὴς καὶ εἰ- »λικρινὴς κατὰ πάντα, κατὰ τοὺς στοχασμούς, τὰ » αἰσθήματα, τοὺς λόγους καὶ τὰ ἔργα... Τὸ κατ' » ἐξοχὴν χαρακτηριστικόν του ἦτο ἡ μετριοφρο- » σύνη. Ἐμαρτυρεῖτο αὐτῆ καὶ ἐκ μόνης τῆς ὄψεώς » του. Τὸ ἐξωτερικόν του ὑπέκρυπτε τὴν ἀξίαν του. » Ἀναστήματος κάτω τοῦ μετρίου, λεπτόσωμος, » ὄχι εὐειδῆς τὴν μορφήν, τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐλα- » φρῶς διαστροφῶν ὑπὸ τὰ σκιαζόντα τὸ βλέμμα » του ὀμματούαλια, οὐδὲν εἶχε τὸ δυνάμενον νὰ » ἐπισύρῃ τὴν προσοχὴν ἐπιπολαίου παρατηρητοῦ. » Ἄλλ' ὅτε τὸν ἐσχετίζετο τις, ἄμα συνωμίλει μετ' » αὐτοῦ, ἔβλεπε πόσῃ δυνάμει ἐνέκλειεν ἡ κεφαλὴ » του, πόσῃ ἀγαθότητά ἡ καρδία του. Ἀπετρο- » πιάζετο τὴν ἐπίδειξιν, τὸν θόρυβον, — ἀπέφευγε » τὸν κόσμον ὄχι μόνον ἐνεκα τῆς υἰείας καὶ τῆς » ἐργασίας του, ἀλλὰ καὶ μὴ θέλων νὰ γείνη ποτὲ » ἀντικείμενον περιεργείας, ἡ τοῦ συρμοῦ. Ἄλλὰ » τοῦτο δὲν προήρχετο ἐξ αἰσθήματος φυγανθρωπίας. » Ἀπ' ἐναντίας ἦτο εἰς ἄκρον εὐπρόσιτος καὶ εὐ- » προσήγορος ὅτε ἐνόμιζεν ὅτι δύναται νὰ δώσῃ ἡ » νὰ λάβῃ συμβουλίαν ὠφέλιμον. Ἀπηλλαγμένος » πάσης προσποιήσεως, πάσης ὑπεροψίας, ὑπέκρυ- » πτε πάντοτε τὴν ὑπεροχὴν του, φερόμενος καὶ » πρὸς τοὺς ταπεινοτέρους τῶν ὀμιλητῶν του ὡς » πρὸς ἴσους, ὡς πρὸς φίλους... Ἡ ἀγαθότης καὶ » ἡ πρὸς πάντας εὐμένεια ἦσαν καὶ αὐταὶ πηγαὶ » τῆς μετριοφροσύνης του... Αὐτῆ δὲ ἐξηγεῖ τὸ » παρά τινων παρεξηγηθέν: πῶς καὶ διατί ὁ ἔλευ- » θερόφρων οὗτος, ὁ γεννηθεὶς μὲν καθολικὸς τὸ » θρησκευμα ἀλλὰ μηδέποτε συγκαλύψας τὴν ἀπι- » στίαν του, ἐξέφρασε τὴν θέλησιν νὰ ἐνταφιασθῇ » ὡς χριστιανὸς διαμαρτυρούμενος... Ἐροβήθη μὴ » ἄλλως ἢ κηδεῖα του θεωρηθῇ ὡς ἐπίδειξις ἀντι- » θρησκευτικῆ καὶ προκαλέσῃ διαδηλώσεις ἐμπνεο- » μένας ἐκ μίσους μᾶλλον πρὸς τοὺς πιστεύοντας ἢ » ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὴν μνήμην του... Ἡθέλησε » νὰ κηδευθῇ ἀπλῶς, καθὼς ἔζησε, ἄνευ λόγων ἐπι- » κηδεῖων, ἄνευ στρατιωτικῶν τιμῶν, πρὸ πάντων » δὲ ἄνευ ἀφορμῆς οἷας δῆποτε πρὸς ἐξέγερσιν διε- » νέξεων ἐμπαθῶν, ἡ πρὸς αὐξήσιν τῆς ἠθικῆς » ἀναρχίας, τῆς ὁποίας ζῶν ἐπροσπάθησε νὰ ἐξου- » δετερώσῃ τὰς συνεπίαις, διερευνῶν τὰ γεννήσαντα » αὐτὴν αἰτία ». (σελ. 141—146).

Ἐξετάζων τὰ ἔργα τοῦ Ταΐν ὁ κ. Monod ἀπο- φράσεται, ὅτι τὸ κατ' ἐξοχὴν προσόν του, *sa fa- culté maitresse*, τὸ ρυθμίσειν καὶ διαπλάσσειν τὰς λοιπὰς του πάσας ἰδιότητάς, ἦτο ἡ δύναμις τῆς λογικῆς.

« Πῶς ἐπιλέγει, (σελ. 153—154) ὁ συγγρα- » φεὺς οὗτος, ὁ τόσο ἐπιτυχῶς ἐπιδιώκων τὸν χρω- » ματισμὸν τοῦ ὄρους, — ὁ ἱστοριογράφος ὁ τόσο » ζωηρῶς παριστῶν ἀνθρώπους ζῶντας, δρῶντας, » λαλοῦντας, — ὁ κριτικὸς, ὁ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἀνα-

» ζήτων τὴν ζωὴν καὶ τὴν λάμπην εἰς τὰ προϊόντα
 » τῆς τέχνης ἢ τῆς φιλολογίας, ὑπέκει κυρίως εἰς
 » ἐλατήριον ἐπιστημονικόν, ἢ οὕτως εἰπεῖν μαθημα-
 » τικόν; Καὶ ὅμως, καί! Ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἡ ὑπε-
 » ροχὴ καὶ τὸ ὑποδεῖς του συγχρόνως, ἐντεῦθεν καὶ
 » ἡ δύναμις καὶ αἱ ἑλλείψεις του».

Τὴν ἐκτίμησιν ταύτην τῆς ιδιοφυίας τοῦ Ταῖν ἀναπτύσσει ὁ κ. Monod διὰ μακρῶν, ἀνυψῶν μάλ-
 λον τὰ ἐπαινετὰ ἢ ἐξαίρων τὰ μεμπτά. Παραθέτει ὅμως τὴν κρίσιν τοῦ Ἑλβετοῦ Amiel, ἐκφράσαν-
 τος ἀποτομώτερον τὴν αὐτὴν περίπου ιδέαν. Με-
 τριάζει ὅμως δι' ἐπιφυλάξεων τὴν αὐστηρότητα τοῦ
 Amiel. Ἴδου τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο: (σελ. 160)

« Ἡ ἀνάγνωσις τοῦ Ταῖν μοῦ προξενεῖ αἰσθη-
 » μὰ τι ἀνιαρόν, καθὼς ὁ δυσσηγῆς κρότος τροχα-
 » λιῶν ἢ ἀτμουμηχανῆς, καθὼς ἡ ἀποφορὰ χημικοῦ
 » ἐργαστηρίου. Τὸ ὕψος του ἐνθυμίζει φαρμακευ-
 » τικὰς καὶ τεχνικὰς προπαρασκευάς. Ἡ ἐπιστήμη
 » του εἶναι ἀμείλικτος. Ἐχει τι τὸ τραγὸν καὶ τὸ
 » ψυχρὸν, τὸ στερεὸν καὶ δριμύ, ἑλλείπει ὅμως ἡ
 » περὶ τῆς, ἡ μεγαλοφροσύνη, ἡ χάρις. Ἡ τοιαύτη
 » ἐντύπωσις, —δυσάρετος εἰς τὴν ἀκοήν, εἰς τὴν
 » γεῦσιν, εἰς τὴν ὄρασιν, εἰς τὴν καρδίαν, —προέρ-
 » χεται ἴσως ἐκ δύο λόγων: τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας
 » τοῦ συγγραφέως καὶ τοῦ λογοτεχνικοῦ του συστή-
 » ματος. Ἡ ἄκρα περιφρόνησις τοῦ ἀνθρώπου, ἡ
 » χαρακτηρίζουσα τὴν φυσιολογικὴν σχολήν, καὶ
 » ἡ παρεισαγωγὴ τῆς ἐπιστημονικότητος εἰς τὴν
 » φιλολογίαν ἐξηγοῦν τὴν ὑπολαθάνουσαν εἰς τὸ
 » ὕψος του ξηρότητα, ἡ ὁποία σοῦ συναρπάζει τὴν
 » ἀναπνοὴν καθὼς οἱ ἄτμοι μεταλλουργείου. Εἶναι
 » διδασκτικώτατος, ἀλλ' οὐδαμῶς ζωογόνος. Ἀπο-
 » ξηραίνει, ὑποκαίει, καταθλίβει, δὲν ἐμπνέει τί-
 » ποτε, μεταδίδει μόνον γνώσεις. Ὑποθέτω ὅτι
 » τοιαύτῃ θὰ εἶναι ἡ φιλολογία τοῦ μέλλοντος, ἐπὶ
 » τὸ Ἀμερικανικώτερον, ἀντίθετος ἐκ διαμέτρου
 » πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν τέχνην: ἀντὶ τῆς ζωῆς, ἡ
 » ἀλγεβρα, —προβλήματα ἀντὶ εἰκόνων, —ἀντὶ τῆς
 » μέθης τοῦ Ἀπόλλωνος, ἀναθυμιάσεις χημικῶν
 » ἀναλύσεων, —συλλογισμοὶ παγεροὶ ἀντὶ τῶν τέρ-
 » ψων τῆς διανοίας, ἐν ἐνὶ λόγῳ ἡ Τέχνη ἐκδέ-
 » ρουσα καὶ ἀνατέμνουσα τὸ πτώμα τῆς νεκρᾶς
 » Ποιήσεως!»

Τοιοῦτου εἶδους μορφᾶς δὲν δύναται τις ν' ἀπο-
 δώσῃ εἰς τὸν Michelet. Ἄλλως δέ, καθ' ἣν ἐποχὴν
 διεπλάσθη οὗτος, δὲν εἶχεν εἰσέτι ἐπικρατήσῃ ἡ ἐπι-
 στημονικὴ τάσις τῆς φιλολογίας κατὰ τῆς ὁποίας
 μετὰ τὴν ζήτησιν ἐξανίσταται ὁ Amiel. Τοῦ Mi-
 selè τὸ ἰδιάζον προσόν (*la faculté maitresse* καὶ
 πάλιν) ἦτο, κατὰ τὸν κ. Monod, «ἡ ἀγάπη».

« Ἐάν, λέγει (σελ. 248 καὶ ἐρ.), ἐάν ἡ διάνοια
 » του ἔχει τι τὸ πυρετώδες, τὸ ἀπότομον, διαβλέπει
 » τις ὅτι τοῦτο πηγάζει ἐκ τῆς καρδίας του, τῆς
 » αἰείποτε μετὰ συγκινήσεως παλλούσης. Καὶ ἡ φαν-
 » τασία του ἔτι κυβερνεῖται ὑπὸ τῆς καρδίας του...
 » Ὅ,τι ἐπασχολεῖ τὸν νοῦν του συγκινεῖ καὶ τὴν
 » καρδίαν του, ὡς ἐκ τούτου δὲ ἡ φύσις ἐμψυχοῦται
 » καὶ οἱ νεκροὶ ἀναζοῦν ὑπὸ τὸν κάλαμόν του. Τὴν
 » πάλιν τῶν στοιχείων ἢ τῶν ἀνθρώπων δὲν βλέπει
 » αὐτὸς ἀπαθῆς. Ἐμφορεῖται ἡ ἀγάπης ἢ μίσους.

» Ἀρραγεῖται τὰ συμβάντα τοῦ παρελθόντος μετὰ
 » πάθους, ὡς σύγχρονος αὐτῶν. Περιγράφει τὴν
 » ὑπερξίν τῶν ζώων ἢ τῶν φυτῶν ὡς τρόπον τινὰ
 » ζήσας τὴν ζωὴν των, συμμερισθεὶς τὰς ἀπολαύ-
 » σεις των καὶ ὑποστάς τὰ δεινὰ των. Γράφων ἀπο-
 » τείνεται εἰς τὴν εὐαίσθησίαν μᾶλλον ἢ εἰς τὰ
 » αἰσθητήρια τοῦ ἀναγνώστου. Τὸ ὕψος του εἶναι
 » πλήρες συγκινήσεως μᾶλλον ἢ εἰκόνων. Δὲν ἐπι-
 » διώκει τὸ εὐήχον ἢ τὸν χρωματισμὸν ὡς ἄλλοι
 » ποιηταί, ὡς φέρ' εἰπεῖν ὁ Βίκτωρ Οὐγώ, ἀλλὰ
 » διὰ τῆς ὁρμῆς, διὰ τῆς ζωῆς, διὰ τοῦ αἰσθήματος
 » συναρπάζει τὸν ἀναγνώστην».

Τὴν τοιαύτην ἐντύπωσιν παρεκτός τῶν ἔργων
 τοῦ Michelet ἐπροξενεῖ, κατὰ τὸν κ. Monod,
 καὶ ἡ ἐξωτερικὴ ἐτι μορφή τοῦ ἀνδρός.

« Ἦτο τόσο ἰσχνὸς καὶ μικρὸς, (σελ. 226-227),
 » ὥστε ἐλησμόνευε τις ὅτι εἶχε σῶμα. Ἡ ὠραία κε-
 » φαλή του, δυσαναλόγως μεγάλη, ἐφαίνετο ὡς
 » ἀποτύπωσις πιστῆ τοῦ πνεύματός του... Τὸ
 » ἄνω μέρος τοῦ προσώπου ἐξέφραζε θαυμασίως τὸ
 » μεγαλεῖον καὶ τὴν εὐγένειαν. Τὸ εὐρύ του μέτω-
 » πον, περιστρεφόμενον διὰ μακρᾶς λευκῆς κόμης,
 » οἱ ὀφθαλμοὶ του πλήρεις ἐνταυτῷ καὶ πάθους καὶ
 » ἀγαθότητος, ἐξέφραζον τὴν ποίησιν, τὸν ἐνθου-
 » σιασμὸν καὶ τὴν εὐαίσθησίαν του... Ὅτε ὠμί-
 » λει, ἡ διάνοια ἐφαίνετο ἀναβλύζουσα διὰ τῶν
 » ὀφθαλμῶν του καὶ σ' ἐγοήτευσεν τὸ βλέμμα του,
 » τὸ μέχρι γήρατος διατηρηθὲν λαμπρὸν καὶ διαυ-
 » γές, καθὼς συμβαίνει ἐνίοτε ὅτε ἡ καρδία μένει
 » νέα. Τίς δὲ ποτε περισσότερο ἐκεῖνον διέμεινε
 » διαρκῶς νέος; Αἱ τρίχες του ἦσαν ἤδη λευκαὶ
 » ὅτε ἦτο εἰκοσιπενταετής. Ἐκτοτε δὲν ἐγήρασε.
 » Νέος, διεκρίνετο διὰ τὴν πρόωρον ὠριμότητά του.
 » Γέρον, διετήρησε μέχρι τέλους τὸ ἀκαμαῖον καὶ τὸ
 » ἐνθερμον τῆς ψυχῆς... Ὁ ἴδιος ἔλεγε περὶ ἐαυ-
 » τοῦ, συγκρινόμενος πρὸς τοὺς συγχρόνους του ἱστο-
 » ρικούς συγγραφεὶς καὶ ἀναγνωρίζων τὴν καλλιέπειαν,
 » τὴν κρίσιν, τὴν βαθυνοϊάν των: «Ἐγὼ ἠγάπησα
 » περισσότερο ἐκείνων».

Δ. ΒΙΚΕΛΑΣ

KIMON ANDREAΔΗΣ¹

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΜΥΘΙΣΤΟΡΙΑ

ΙΕ'.

Ὁ λοχαγὸς Φίλιππος Βράγκας δὲν ἐχρονотρί-
 βησε ματαίως.

Μόλις ἐξημέρωσεν, ἔσπευσεν εἰς συνάντησιν τοῦ
 συναδέλφου του Μιλτιάδου Καρπέτα, ἐντίμου καθ'
 ὅλα καὶ εὐγενεοῦς χαρακτήρος ἀξιωματικοῦ, μετὰ
 τοῦ ὁποίου στενωτάτα συνεδέετο.

— Γιὰ καλὸ νὰ ἦναι, Φίλιππε! πῶς τόσο πρωί!
 Δὲν εἶναι στὰς ἐξεις σου αὐτό.

— Δὲν εἶναι διόλου γιὰ καλὸ, Μιλτιάδη μου.
 Εἶναι γιὰ δουλειὰ πολὺ δυστυχισμένη! θὰ μὲ βοή-

¹ Ἴδε σελίδα 305.